

Sara Stridsbergová

**U M E N I E
P A D A Ť**

OBSAH

AUTORKA	3
REŽISÉR INSCENÁCIE	5
SPLETITÉ CHODNÍČKY ŠEDÝCH ZÁHRAD	6
1972 / 2017 TOTO LETO, DOKUMENTÁRNY FILM	6
1975 GREY GARDENS, DOKUMENTÁRNY FILM	6
2006 BEALOVÉ ZO ŠEDÝCH ZÁHRAD, DOKUMENTÁRNY FILM	7
2006 GREY GARDENS, MUZIKÁL	7
2009 GREY GARDENS, FILM	7
2015 UMENIE PADAŤ, DIVADELNÁ HRA	8
PROTAGONISTKY A PROTAGONISTI	9
VEĽKÁ EDIE	9
MALÁ EDIE	11
PRINCEZNÉ	14
DOM	15
EAST HAMPTON	18

Marta Maťová, Anna Šišková, Kamil Mikulčík. Foto: ©Šimon Lupták

AUTORKA

“Myslím, že som začala písať preto, aby som sa udržala pri zmysloch. Alebo možno preto, lebo nemusíte byť úplne príčetná, keď ste spisovateľkou.”

Sara Stridsbergová, 2018.

Foto: © Vogler

Sara Brita Stridsbergová sa narodila v Štokholme v roku 1972. Jej debut, *Šťastná Sally* (*Happy Sally*) vyšiel v roku 2004 a v roku 2007 jej bola udelená prestížna cena Nordic Council Literature Prize za román *Fakulta snov* (*Drömfakulteten*). Už v týchto prvých románoch sú hlavnými hrdinkami kontroverzné ženské osobnosti, čo sa stalo príznačným aj pre jej ďalšiu tvorbu. V *Šťastnej Sally* opisuje príbeh prvej škandinávskej plavkyne (Sally Bauerovej), ktorej sa podarilo preplávať La Manche, ten prepája s osudom mladej ženy, ktorá sa ocitá na mieste, kde jej matka spáchala samovraždu. V románe *Fakulta snov* sa zameriava na osobu americkej radikálnej feministky Valerie Solanasovej, známej vďaka jej manifestu SCUM ([Society for Cutting Up Men](#)) a jej útoku na Andyho Warhola. Spolupracovala s ním v 60. rokoch a v roku 1968 ho postrelila a spôsobila mu vážne poranenie – bola odsúdená na tri roky väzenia, ktoré strávila na psychiatrii, tam jej bola diagnostikovaná paranoidná schizofrénia. Anglický preklad knihy bol v roku 2019 nominovaný na medzinárodnú Man Bookerovu cenu. Na rovnakú tému napísala aj svoju prvú divadelnú hru *Valerie Solanasová sa stane prezidentkou Ameriky* (*Valerie Jean Solanas ska bli president i Amerika*).

Ďalšie divadelné hry:

2009 – Medealand (nové spracovanie Euripidovej tragédie)

2012 – Dissekering av ett snöfall (Pitvanie padajúceho snehu – vyšlo v českom preklade)

2015 – Beckomberga (Návrat – vyšlo v českom preklade)

2015 – Konsten att falla (Umenie padať – vyšlo v českom preklade)

2016 – American Hotel (Americký hotel)

Všeobecne by sa o písaní Sary Stridsbergovej dalo povedať, že je „rehabilitáciou“ nepopulárnych, alebo aspoň podozrivých a kritizovaných žien – či už ide o skutočných historických ľudí alebo fiktívne postavy. Nenechajme sa ale zmiasť, nejde o biografie. Stridsbergová vytvára na základe životov žien „literárne fikcie“. Jej hlavným zámerom je ponúknuť otázky miesto interpretácie a pozerať sa na konkrétne postavy z viacerých uhlov – pozorovať ich.

V rozhovore pre portál *Louisiana Channel* Stridsbergová uvádza, že písanie považuje za možnosť ako žiť v jazyku, ktorý sa nepodobá žiadnemu inému: *“Literatúra je cudzí jazyk. Zvláštny, prchavý, perversný, divoký, neposlušný jazyk, ktorý sa nedá skrotiť.”* Literatúra je pre ňu miestom, kde neexistuje strach a tabu: *„Je to miesto, kde nemôžete skrotiť ľudí. Alebo lepšie povedané, môžete opísať reťaze, ktoré ľudí zväzujú, ale tiež im*

Valerie Solanasová, 1967.

Foto: © Fred W. McDarrah

môžete dovoliť z týchto reťazí ujsť. Kúzlo literatúry je v tom, že tieto dve tendencie môžu existovať vedľa seba.“ Celý rozhovor si môžete s anglickými titulkami pozrieť tu:

https://www.youtube.com/watch?v=PluivKJPEZk&t=4s&ab_channel=LouisianaChannel

Okrem toho, že autorka je držiteľkou Literárnej ceny Severskej rady a Ceny Európskej únie za literatúru, v roku 2016 sa stala členkou Švédskej akadémie. V roku 2018 svoje členstvo ukončila, išlo o gesto solidarity s predsedkyňou Akadémie Sarou Daniusovou, ktorá spolu s ďalšími štyrmi členmi opustila Akadémiu po kontroverziách ohľadne sexuálnych priestupkov v komisii. Kvôli tomu sa v roku 2018 Nobelove ceny za literatúru neudeľovali.

Ak vás autorka zaujala, v českom preklade je dostupný román *Antarktída lásky*. Recenzia na knihu: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/43001/stridsberg-sara-antarktida-lasky>

A ak by ste sa do jej tvorby chceli zahĺbiť, voľne dostupná je táto magisterská práca: https://is.muni.cz/th/no085/Svachova_diplomova_prace_final_Beletrie_jako_manifest.pdf

Marta Maťová a Anna Šišková. Foto: © Šimon Lupták

REŽISÉR INSCENÁCIE

Jakub Nvota sa narodil 4. 10. 1977 v Bratislave. Mama je divadelná dramaturgička Miroslava Čibénková, otec divadelný a filmový režisér Juraj Nvota. Vychodil základnú školu a Hviezdoslavovo gymnázium v Trnave.

Počas stredoškolských rokov sa čoraz viac venoval hudbe a divadlu aj autorsky. V roku 1996 založil, a odvtedy ako princípál vedie Túlavé divadlo: <https://www.tulave.sk>

Jakub Nvota, Foto: © Adam Kebrt, Český rozhlas

V roku 2001 absolvoval Vysokú školu múzických umení v Bratislave, odbor divadelná réžia pod vedením Vladimíra Strniska. Píše divadelné hry a scenáre pre vlastné divadlo, ale aj pre mnohé iné súbory na Slovensku a v Čechách. Režiuje vlastné autorské predstavenia či už činoherné, spevoherné alebo kabaretné.

Ako divadelný režisér spolupracuje s veľkými divadelnými domami, ako aj so štúdiovými divadlami a s nezávislou scénou. V poslednom čase spolupracoval aj s Národným divadlom Brno /*Saturnin* (2015), *Rozmarné léto* (2018)/ s Divadlom Aréna /*Jozef Švejk* (2019), *Jánošík* (2020)/, s Divadlom Astorka Korzo'90 /*Letmý sneh* (2017), *Čím rýchlejšie kráčam...* (2019)/, so Štátnym divadlom Košice /*Ako Bonny a Clyde* (2017)/, s Činohrou Slovenského národného divadla /*Je úžasná* (2011)/, so Štúdiom L+S /*Môj dobrý kamarát* (2017), *Meno* (2016), *Tri grácie z umakartu* (2015)/.

Pravidelne spolupracuje s brnianskym Divadelným spolkom Frída, a čoraz častejšie s pražskými divadlami /Divadlo v Řeznické, Divadlo v Rytířské, Divadlo Rokoko, Divadlo Kalich/.

Za dvadsať rokov vytvoril viac ako 150 divadelných inscenácií. Pod mnohými inscenáciami je Jakub podpísaný aj ako textár piesní a libretista.

Pre Slovenský Rozhlas /RTVS/napísal viacero rozhlasových hier. /*Tajné roky za komínom, In Vino...* / Momentálne autorsky spolupracuje na monumentálnom 50 dielnom dokumente z archívov Rádia Devín - *Devín ušami dejín*.

Kompletný zoznam Jakubových slovenských divadelných inscenácií a iných aktivít nájdete na stránke https://etheatre.sk/du_vademecum/

Zoznam Jakubových českých divadelných inscenácií a aktivít nájdete na stránke <https://www.i-divadlo.cz/profily/jakub-nvota>

SPLETITÉ CHODNÍČKY ŠEDÝCH ZÁHRAD

1972 / 2017 Den Sommaren - Toto leto, dokumentárny film

V roku 1970 sa Lee Radziwillová, sestra Jackie Kennedyovej Onassisovej, rozhodla objednať film, rodinný album svojho detstva - a mala zostavený zoznam ľudí a miesta, o ktorých si myslela, že by sa dali nafilmovať. Medzi navrhovanými lokalitami bol aj dom jej tety, schátrané sídlo Grey Gardens, v East Hamptone. Toto miesto na Long Islande pri Atlantickom oceáne je známym letoviskom newyorskej smotánky. Lee Radziwillová oslovila na natočenie filmu okrem iných aj dokumentaristov Mayslesovcov, ale ich materiál sa jej nakoniec nepozdával, a tak projekt nepokračoval, zábery si ponechala.

Montauk, Long Island 1975 — Mick Jagger, Catherine Deneuve a Andy Warhol Foto: © Peter Beard

Film *That Summer*, ktorý režíroval uznávaný švédsky filmár Göran Hugo Olsson, sa sústreďuje práve na tento filmový projekt, ktorý spolu s Lee Radziwillovou inicioval umelec Peter Beard. Výnimočné zábery boli desaťročia stratené a znovu sa objavujú v Olssonovom dokumente, ktorý sa zameriava na Petra Bearda a jeho rodinu a priateľov, ktorí v 70. rokoch vytvorili v Montauku živú a neskôr legendárnu komunitu umelcov Long Islandu. S láskou zachytáva ducha doby a priateľstvo medzi niektorými z najvplyvnejších umelcov a osobnosťami 70. rokov. Účinkujú: Peter Beard, Lee Radziwillová, Edith Ewing Bouvier Bealová, Edith Bouvier Bealová (Malá Edie a Veľká Edie), Andy Warhol, Mick Jagger, Truman Capote.

1975 Grey Gardens, dokumentárny film

Bratia Albert a David Mayslesovci, ktorí zhromažďovali zábery pre Lee Radziwillovú o jej najbližšej a širšej rodine, navštívili na pár dní aj Grey Gardens. Po zhliadnutí niekoľkých záberov Radziwillová z projektu ustúpila. Podľa filmárov bola zdesená predstavou, že by sa na verejnosť dostali obrázky desivého úpadku a príšerných podmienok, v ktorých žijú jej dve príbuzné.

Bratia Mayslesovci s Malou a Veľkou Edie. Foto: © Criterion Collection

Mayslesovcov však Baeleové natoľko zaujali, že sa rozhodli natočiť s nimi samostatný film. Títo filmári už boli slávni vďaka svojim dokumentárnym filmom ako *Salesman* (o podomovom predavačovi Biblii) alebo *Gimme Shelter* (posledné týždne turné Rolling Stones v USA v roku 1969).

Ich dokumenty vznikali v štýle "direct cinema" - typický pre tento štýl je ľahké filmovacie vybavenie, ručné kamery

a živý, synchrónny zvuk, ktorý bolo možné vytvoriť vďaka novým prelomovým technológiám, ktoré boli vyvinuté na začiatku šesťdesiatych rokov. Nezávislým filmárom to ponúklo možnosť zbaviť sa veľkého štábu a drahej techniky. Spontánna dvojica žien, Veľká Edie a Malá Edie, teda tomuto štýlu veľmi sedeli. Mayslesovci nemali žiadnu určitú predstavu o konečnej podobe filmu, ale ani žiadne predsudky; vedeli len, že tieto ženy ich zaujali a verili, že uchvátia aj publikum. Čo aj vyšlo, pretože ako sa ukázalo, hotový film sa stal ich najosobnejším dielom a najlepším príkladom ich modernistickej estetiky. *Grey Gardens* dosahuje autentickosť, ktorá sa v dokumentoch zriedka vidí. Bratia boli skutočne pravdivými svedkami života dvoch excentrických žien, ich ľudskosť je viditeľná vo filme, ktorý podrobne opisuje ich výstrednosti, ľútosť, humor, ich sporný a láskyplný vzťah a ich túžbu vystupovať pred publikom.

Film si môžete pozrieť aj tu:

<https://www.youtube.com/watch?v=y9sCdPdoKLk&t=520s>

2006 The Baeles of Grey Gardens - Bealové zo Šedých záhrad, dokumentárny film

Albert Maysles a David Maysles vzali nepoužité zábery z ich dokumentu z roku 1975 *Grey Gardens* a prišli novým filmom. Rovnako ako v prvom filme, sledujeme Veľkú Edie a Malú Edie, príbuzné Jackie Onassisovú, ktoré žili v spustnutom panstve zdieľanom s rôznymi tvormi, vrátane mačiek a mývalov. Najzaujímavejšou časťou filmu je dramatická scéna malého požiaru v chodbe na druhom poschodí domu, čo vysvetľuje veľkú dieru v stene v prvom filme. Ak ste sa po prvom filme stali fanúšikmi Veľkej a Malej Edie, určite vás zaujmú nepoužité zábery zostrihané do nového filmu. Film si môžete pozrieť aj tu: <https://www.youtube.com/watch?v=nYpM-7SrZ5AQ&t=138s>

Muzikál Grey Gardens, druhé dejstvo. Foto: © Sara Krulwich pre NY Times

2006 Grey Gardens, muzikál

Muzikál s hudbou Scotta Frankela a textami Michaela Korieho z roku 2006, je založený na dokumente z roku 1975. Muzikál sleduje vývoj životov žien Bealových od ich pôvodného postavenia bohatých a sociálne zabezpečených aristokriatok až po ich do značnej miery izolovanú existenciu v dome preplnenom mačkami.

Jeho ústrednejším cieľom je však rozmotať komplikovanú dynamiku dysfunkčného vzťahu matky a dcéry. Muzikál mal premiéru na Off-Broadway a získal množstvo cien. Úspechy zožali aj zahraničné produkcie, napríklad v Brazílii, Japonsku, Kanade alebo Veľkej Británii.

2009 Grey Gardens, film

Na začiatku filmu z roku 2006, *The Baeles of Grey Gardens*, je rozhovor medzi Malou Edie a bratmi Mayslesovými, v ktorom špekulujú o tom, kto by mohol hrať obe Edie v zdramatizovanej filmovej verzii ich života. Malá Edie hovorí, že nechce, aby ju hrala žiadna herečka. Jeden z bratov Mayslesovcov mimo kamery navrhuje Ethel Barrymorovú na rolu Veľkej Edie. Ethel

Barrymorová bola pratetou herečky Drew Barrymoreovej, ktorá nakoniec hrala Malú Edie v hranom filme *Grey Gardens* (2009). Tento televízny film si môžete pozrieť na HBO.

2015 Konsten att falla - Umenie padať, divadelná hra

Renomovaná švédka autorka a dramatička Sara Stridsbergová, ktorá v roku 2007 získala cenu Severskej rady za literatúru, napísala hru

Anna Šišková, Marta Maťová. Foto: © Šimon Lupták

Umenie padať o dvoch historických ženských postavách. Hra vychádza z kultovej klasiky *Grey Gardens*, dokumentárneho filmu z roku 1975, ktorý ukazuje, ako tieto dve ženy, napriek svojej izolácii a chudobe, nikdy neopustili radosť a starostlivosť o samých seba.

Z interview s autorkou pre National Theatret, Oslo:

Čo ťa tak fascinuje na týchto dvoch ženských postavách?

- Myslím, že vzťah medzi nimi dvoma. To uviaznutie s inou ľudskou bytosťou. Vyjadrujú čosi čo všetci poznáme - totiž strach z toho, čo je vonku, a túžbu uniknúť tej hrozbe aj tomu strachu.

Umenie padať je tiež skúmaním konceptu slobody.

- Áno, fascinuje ma suverenita týchto dvoch žien. Nechali všetko plynúť. Sami hovoria, že sú hviezdami svojho života. A svojim spôsobom sú. Matka, ktorej manželstvo nevyšlo hovorí, že sloboda, sloboda prejavu a manželstvo nejdú ruka v ruke. Dcéra sa neustále prezlieka a predvádza sa v stále nových šatách.

Veľa ľudí ťa pozná predovšetkým ako prozaičku. Aký je rozdiel medzi písaním románu a písaním pre javisko?

- Veľký rozdiel je v tom, že priestor, ktorý vždy hľadám v románe a ktorý trvá tak dlho nájsť už v dráme existuje. Divadlo má javisko. Herec povie: „Pozri sa na mňa, teraz si nasadím túto korunu“ a potom povie, že je pánom sveta, teraz hráme túto hru. Dráma je pre režiséra a hercov len text – partitúra. Román je na druhej strane záhadnejší. Próza postavy pitve a diagnostikuje. V divadle môžu postavy o sebe samé rozprávať prostredníctvom hercov. Je to oslobodzujúce.

Táto hra je aj o potrebe inscenovať svoj život. Je to naozaj životná nevyhnutnosť – alebo len pozlátka?

- Myslím, že oboje; inscenácia aj moja hra, sú o proteste - a objavovaní slobody. Ale sloboda je drahá. Dve ženy sú také chudobné, že žijú na pokraji hladu. Mestská rada a hygiena im dýchajú na krk, pretože dom je taký schátraný. Nie sú schopné platiť svoje účty. Žijú v izolácii, akoby vonkajší svet prestal existovať. Hranica medzi vonkajškom a vnútrom sa pre tie dve rozpustila. Po dome lietajú divoké vtáky, ony krmia divoké mačky a mývalov kukuričnými lupienkami. Dnes v našej spoločnosti trávime veľa času kontrolou, aby sa divé zviera v nás neprebudilo. Ale zároveň si myslím, že je tam veľká túžba po zakázanom, túžba pretancovať celé dni, ako hravé deti.

PROTAGONISTKY A PROTAGONISTI

Veľká Edie

Edith Ewing Bouvierová sa narodila 5. októbra 1895 v Nutley v New Jersey. Jej otec, „major“ John Vernou Bouvier Jr., bol úspešným newyorským právnikom a neskôr sa stal prominentným sudcom. Rodina si užívala všetky výhody elitného spoločenského postavenia a bohatstva. Podľa historika Bouvierovcov Johna Davisa bola Edith „náročné dieťa, často zlomyseľné, neposlušné a nerešpektujúce autoritu“, čo sa pripisovalo jej „francúzskym génom“.

Už ako dievča bola Edith známa svojím umeleckým talentom a považovaná za tak trochu zázračnú speváčku a klaviristku. Neskôr, keď sa rodina presťahovala z Nutley do New Yorku, sa očarujúca mladá dáma stala hviezdou newyorskej spoločenskej smotánky. Jej otec sa vždy pohoršoval nad „premárneným“ časom, ktorý venovala svojmu hlasu a vzhľadu.

Edith "Veľká Edie" Ewing Bouvier Bealová. Svadobný portrét z roku 1917. Dostupné na Wikimedia Commons

V roku 1917 sa Edith vydala za jedného z budúcich právnych partnerov jej otca, Phelana Bealea, ktorý bol od nej o štrnásť rokov starší. Bouvierovci nešetrili na výdavkoch na svadbu svojej dcéry; na obrade v katedrále sv. Patrika v New Yorku sa zúčastnili stovky ľudí. Ako sa dalo očakávať, významnú úlohu v ceremónii zohrala hudba. Jednou z Edithiných požiadaviek na svadbu bol obrovský zbor a sopránové sólo. Neskôr sa priznala, že *„sólo si túžila zaspievať sama, keby práve nestála pred oltárom...“* Pár mal tri deti: Edith, Phelana Jr. a Bouviera.

Edith, mala povest' teatrálnej, rozšafnej a nepraktickej ženy. Začiatkom roku 1920 Phelan a Edith kúpili sídlo Grey Gardens v East Hamptone na Long Islande na pobreží Atlantiku. Edith sa do sídla definitívne presťahovala v roku 1923. Zatiaľ čo sa o domácnosť starali zamestnanci a služobníctvo, Edith sa v novom domove naplno venovala svojim bohémским záľubám. Každý deň cvičila na klavíri a najala si korepetítora na hodiny operného spevu. Vystupovala na malých súkromných koncertoch a spoločenských večierkoch. Svojim nekonvenčným obliekaním a správaním bola trňom v oku prevažne konzervatívnej spoločnosti East Hamptonu.

Jej výstredný voľnomyšlienkový postoj a cigánsky vzhľad privádzali jej manžela do rozpakov. Údajne sa dokonca odmietla zapísať do Sociálneho registra. Edith sa príliš nestarala o názory ostatných a nevadilo jej to dať najavo.

Bealesovci žili oddelene už od roku 1931, Phelan Beale sa v roku 1934 definitívne presťahoval do svojho loveckého zámočku. V roku 1946 sa s Edith rozviedol, čo jej dal vedieť telegramom z Mexika. (Malá Edie to označila ako „falošný mexický rozvod“, pretože katolícka cirkev taký rozvod neuznala). Edith dostávala výživné na deti, ale žiadnu formu alimentov. Šedé záhradky si ponechala ako súčasť dohody o rozdelení majetku, ale bolo jasné, že impozantné sídlo si finančne len ťažko udrží. Keďže sa nedokázala sama uživiť, musel jej pomáhať otec. Náklady na

údržbu sídla však stáli viac ako 3500 dolárov ročne.

Jej synovia s podporou rodiny vyštudovali vysoké školy, počas druhej svetovej vojny absolvovali vojenskú službu, a obaja sa osamostatnili a založili si vlastné rodiny.

V roku 1942 po svadbe Bouviera došlo k dramatickej rodinnej roztržke. Edith prišla na svadobný obrad s dvadsaťpäť minútovým meškaním, oblečená ako operná hviezda. O dva dni neskôr, znechutený Edithiným správaním, zmenil jej otec John Vernou Bouvier Jr. svoj závet. Jej dedičský podiel na majetku vo výške 825000 dolárov znížil na 65000 dolárov, s podmienkou, že majetok budú spravovať jej synovia. Mesačne mala dostávať len 300 dolárov, ako príspevok pre jej potreby a potreby Malej Edith. Výsledkom tohto faktického vydedenia bolo, že hostia, ktorí navštívili Grey Gardens, boli vyzvaní, aby si sami nakúpili. Malá Edie bola neskôr nútená predať šperky a rodinné cennosti, ktoré mama schovávala doslova pod matracom.

Velká Edie, 1973, z filmu Grey Gardens.

Foto: © Criterion Collection

V októbri 1971 vykonala polícia a hygienici na popud miestnych obyvateľov raziu v Grey Gardens a našli dom „plný odpadkov a exkrementov, ktorého stav nezodpovedá obývatelnosti a odporuje miestnym nariadeniam“. Zdravotná rada okresu Suffolk v New Yorku nariadila vystaňovanie kvôli kritickému stavu nehnuteľnosti. Po neželanej publicite, ktorej sa prípadu dostalo, rodina zaplatila 30000 dolárov za rekonštrukciu nehnuteľnosti, vrátane nezaplatených daní a poskytla malú rentu na údržbu domu. Konanie o vystaňovaní bolo zastavené. Po pár rokoch však dom i záhrada znova spustli.

Edith prežila zvyšok svojich dní za divokým hustým porastom a rozpadajúcimi sa múrmi Grey Gardens. Po „razii“ hygienikov len zriedka opustila panstvo zo strachu, že by jej ho mohli vziať. Zomrela zrejme na zápal pľúc 5. februára 1977 v nemocnici v South Hamptone. Malej Edie vraj na smrteľnej posteli povedala, že už nemá čo povedať, pretože všetko, čo chcela povedať svetu, už bolo v dokumente bratov Mayslesovcov.

Anna Šišková, Marta Maťová. Foto: © Šimon Lupták

Edith Ewing Bouvierová Bealeová je pochovaná na pozemku rodiny Bouvierovcov na katolíckom cintoríne Najsvätejšej Trojice v East Hamptone. Hoci jej dcére Edie sa dostáva najviac pozornosti a uznania v dokumente *Grey Gardens*, blízki priatelia rodiny hovoria, že matka Edith bola vždy skutočným talentom a hviezdou rodinnej drámy a show.

Malá Edie

Edith Bouvier Beale sa narodila na Madison Avenue (teraz miesto hotela Carlyle) na Manhattane 7. novembra 1917. Malá Edie, dcéra Edith Bouvier a Phelana Bealea, vyrastala v prostredí bohatej privilegovanej rodiny ako členka tzv. americkej katolíckej aristokracie. Mala dvoch bratov, Phelana Bealea Jr. a Bouviera Bealea prezývaného Buddy.

Marta Maťová © Šimon Lupták

Od detstva bola prakticky pripútaná k matke a sprevádzala Edith na dámskych obedoch a na spoločenských podujatiach. Navštevovala Spence School, elitnú súkromnú školu neďaleko Central Parku, z ktorej ju však matka odhlásila údajne z dôvodu opakujúcich sa respiračných ochorení. Dva roky (vo veku jedenásť a dvanásť rokov) ju držala mimo školy, ale takmer každý deň spolu chodili do kina a do divadla na Broadwayi.

V roku 1935 Edie absolvovala Miss Porter's School, výberovú školu pre mladé dámy, ktorá sa nachádza vo Farmingtone, v štáte Connecticut. Ako debutantka vstúpila do dospelého života v hoteli Pierre na Fifth Avenue v New Yorku na Nový rok v roku 1936. Plesy debutantov a debutantiek sú ako formálne uvedenie do spoločnosti významnou udalosťou v živote mladej americkej elity. O udalosti podrobne informovali noviny *The New York Times*, Edie mala na sebe róbu z bielej nadýchanej látky so striebornou aplikáciou, a vo vlasoch veniec z gardénií. Krátko potom vstúpila do Maidstone Clubu, prvého súkromného športového klubu v East Hamptone a stala sa z nej „neprehliadnuteľná miestna kráska“. John Davis, rodinný historik Bouvierovcov, sa vyjadril, že „Edie prekonala dokonca aj temný šarm jej sesternice Jacqueline Bouvier Kennedyovej.“ V meste bola známa ako „Body Beautiful Beale“ a mala stálych priateľov a ctiteľov. Na zdesenie svojho otca sa pustila do profesionálneho modelingu. Predvádzala modely pre Macy's v New Yorku a v Palm Beach na Floride. Jedna z jej odvážnych fotografií bola vystavená vo výklade ateliéru slávneho fotografa Louisa Bachracha; Phelan Beale údajne v hneve výklad rozbil. Ďalšia fotografia visela vo výťahu obchodného domu Macy's na Manhattane.

Hoci sa Malá Edie nikdy nevydala, predpokladá sa, že sa o ňu uchádzal Joe Kennedy Jr. a jeden z najbohatších amerických podnikateľov Jean Paul Getty. Jej jedinou skutočnou láskou však bol Julius Krug, neskorší minister vnútra v administratíve prezidenta Trumana (1946 – 1949). Jej matka zrejme odstrašila každého nápadníka, ktorého kedy Edie mala, zo strachu, že jedného dňa zostane sama a nebude sa mať o ňu kto postarať.

V rokoch 1947 až 1952 žila v hoteli Barbizon, v luxusnej rezidencii pre slobodné mladé ženy, ktoré sa prisťahovali do New Yorku, aby využili pracovné príležitosti. Dodržiavali sa tu kódexy správania a obliekania, žiaden muž nesmel vstúpiť ani do vstupnej haly a potenciálne nájomníčky potrebovali tri odporúčacie listy, aby tu získali „trvalý pobyt“. Edie dúfala, že v New Yorku prerazí v šoubiznise ako modelka, tanečnica a herečka. Max Gordon, úspešný producent na Broadwayi ju osobne pozval na konkurz do Divadelného spolku. Túto veľkú príležitosť však už Edie nestihla využiť. V tom čase si jej matka už nemohla dovoliť posilať jej peniaze a Edie bola bez prostriedkov prinútená vrátiť sa domov.

Dizajn britského návrhára Johna Galliana, kolekcia jar/leto 2008 v Paríži, 2007. Foto: © Jacques Brinon

Malá Edie na plagáte k filmu *Grey Gardens*, 1975. Foto: © Criterion Collection

V tom čase sa u Edie rozvinula alopecia totalis, ktorá spôsobuje vypadávanie vlasov a ochlpenia. Podľa rodinných historiek si Edie ešte ako dieťa schválne zapálila vlasy, čo viedlo k neskoršej strate vlasov. V každom prípade sa pre Edie stáli typické šatky, a jej bizarné modely z nej neskôr spravili módnou ikonou.

29. júla 1952 sa Edie vrátila do East Hamptonu, aby žila so svojou matkou v Grey Gardens. Ako zachytáva slávny dokument bratov Mayslesovcov, dvojica si vytvorila zvláštny spôsob prežívania v každodenných rituáloch zložených z hádok, spomienok, zmierenia a spievania. 25 rokov žila hrdo v obrovskej chudobe a špine medzi mačkami a mývalmi na rozpadajúcom sa panstve, kým jej matka v roku 1977 nezomrela.

Edie zdedila Grey Gardens po svojej matke, bol to však jej jediný majetok, keďže ona ani jej matka nedostali z dokumentu *Grey Gardens* ani cent. Aby zaplatila daň z nehnuteľnosti a dedičskú daň z domu, vydražila striebornú výbavu domácnosti vrátane 195-dielnej sady príborov Gorham, ktoré dostala jej matka ako svadobný dar.

Po 25 rokoch tréningu svojich tanečných čísel a zdokonaľovania hlasu pod drobnohľadom svojej matky mala Edie až teraz – vo veku 60 rokov – konečne šancu zažiariť pred publikom. Dostala ponuku na osem vystúpení (10. – 14. januára 1978) v kabaretnom programe v Paradise Room v Reno Sweeny v newyorskej Greenwich Village. Diváci zaplatili 7 dolárov a 50 centov, aby sa zabávali na tom, ako Edie spieva, tancuje a odpovedá na otázky publika. To všetko s náplastou na jednom oku, len dva týždne predtým totiž podstúpila operáciu šedého zákalu. Údajne ju tiež požiadali, aby vystúpila v klube v Londýne a nahrála album. Tieto dve ponuky sa však nikdy nenaplnili.

Deň po jej poslednom vystúpení v Reno Sweeney sa Edie vrátila späť domov do Grey Gardens. Žila tam ešte dva roky len s piatimi pôvodnými mačkami (zvyšné boli dané na adopciu po smrti jej matky). Nakoniec dom predala za 220000 dolárov s podmienkou, že noví majitelia ho nezbúrajú. V podkroví po sebe zanechala veľa pamiatok vrátane starých listov, striebra a porcelánu, nábytku, kníh a figurín.

Malá Eddie spieva svoj debut v Reno Sweeney, klub v Greenwich Village, kde bola hlavnou hviezdou večera šesť dní po sebe, 1978. foto: BET-TMANN archív

Po odchode z Grey Gardens Malá Edie na svoje pomery dosť cestovala (vzala so sebou aj dve obľúbené mačky). Najskôr bývala v prenajatej chate v South Hamptone, potom v rokoch 1980-1983 v malom byte v New Yorku. V polovici 90. rokov krátko bývala v Montreale v Kanade a u príbuzných v Oaklande v Kalifornii. Napokon sa v roku 1997 presťahovala do bytu v Bal Harbour na Floride. Tam strávila svoje posledné dni, prechádzkami po pláži a každodenným plávaním. Posledných päť rokov nevlastnila mačku.

Malá Edie zomrela 14. januára 2002 vo veku 84 rokov. Telo objavili potom, čo znepokojený fanúšik nahlásil, že sa jej nemôže dovolať. Pravdepodobne bola mŕtva päť dní. O jej smrti sa písalo len málo. Jej synovec a dedič Bouvier Beale Jr. stručne oznámil, že koroner pripísal smrť infarktu alebo mozgovej príhode v dôsledku artériosklerózy.

Počas udeľovania Oscarov v roku 2002 bola Edie ocenená v spomienkovom videodokumente o členoch filmového priemyslu, ktorí zomreli za posledný rok. Malá Edie údajne povedala, že nechce byť pochovaná v blízkosti svojej matky, jej telo bolo spopolnené a časť popola bola rozptýlená na pozemku rodiny Bouvierovcov a v Atlantickom oceáne. Jej pamiatku pripomína náhrobok vedľa hrobu brata Buddyho na cintoríne v Locust Valley na Long Islande. Na náhrobku je nápis „Pochádzam z Boha. Patrím Bohu. Nakoniec sa k Bohu vrátim.“

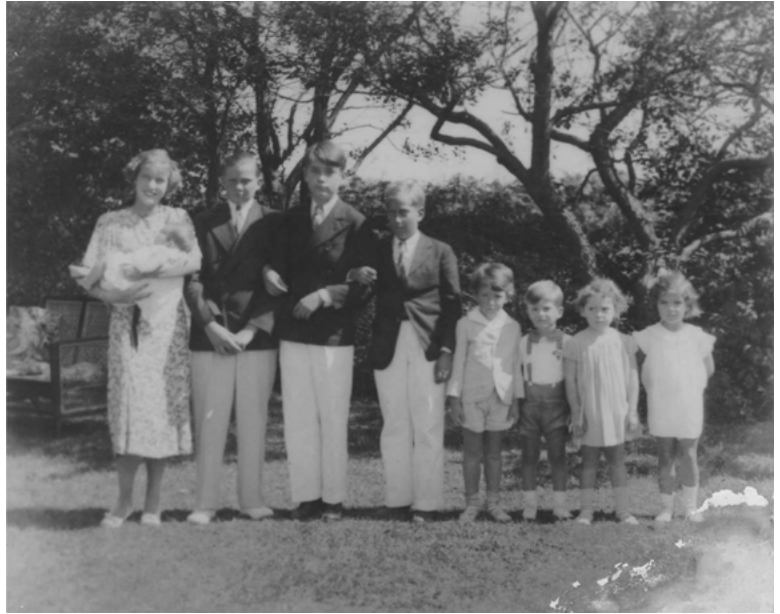

Kamil Mikulčík, Marta Maťová Foto: © Šimon Lupták

Princezné

V príbehu Grey Gardens zohrávajú zásadnú úlohu sesternice Malej Edie, o 12 rokov mladšia Jackie (Jacqueline Bouvier Kennedy Onassis) a jej sestra o 15 rokov mladšia Lee Radziwillová (známa tiež ako Princess Lee Radziwill).

Edie spomína, že Jackie sa zúčastnila na jej debutantskom plese, ale nepamätá si už aké kvety mala vo vlasoch. V skutočnosti bola Jackie v tom čase malým dievčatkom. Jackie a Lee viažu ku Grey Gardens spomienky, navštevovali tu tetu a sesternicu. Romantické spomienky na prímorské dobrodružstvá a šantenie Bouvierovskej najmladšej generácie pod dohľadom slobodomyselnej Veľkej Edie a najstaršej sesternice Malej Edie boli napokon podnetom pre Lee, ktorá sa rozhodla nakrútiť dokument o stretnutiach rodiny v East Hamptone.

Rodina Bouvierovcov. Zľava: Edith "Malá Edie" Bouvier Bealová (držiaca Lee Bouvierovú, budúcu princeznú Radziwillovú), Michael Bouvier, Phelan Beale Jr., Bouvier Beale, Henry Scott, John Davis, Michael Scott a Jacqueline Bouvierová, budúca manželka prezidenta Johna F. Kennedyho.

Archív Evy a Bouviera Bealeových

Edie však neskôr vnímala Jackie ako úspešnejšiu Bouvierovskú verziu, najmä po svadbe Jacqueline s budúcim prezidentom Johnom Fitzgeraldom Kennedym (1953). Sama totiž podľa vlastných slov dala košom staršiemu bratovi J.F.K. – Joemu (Joseph Patrick Kennedy Jr.), ktorý bol mladým úspešným politikom Demokratov, a svojho času sa vážne hovorilo, že by to mohol dotiahnuť až do Bieleho Domu.

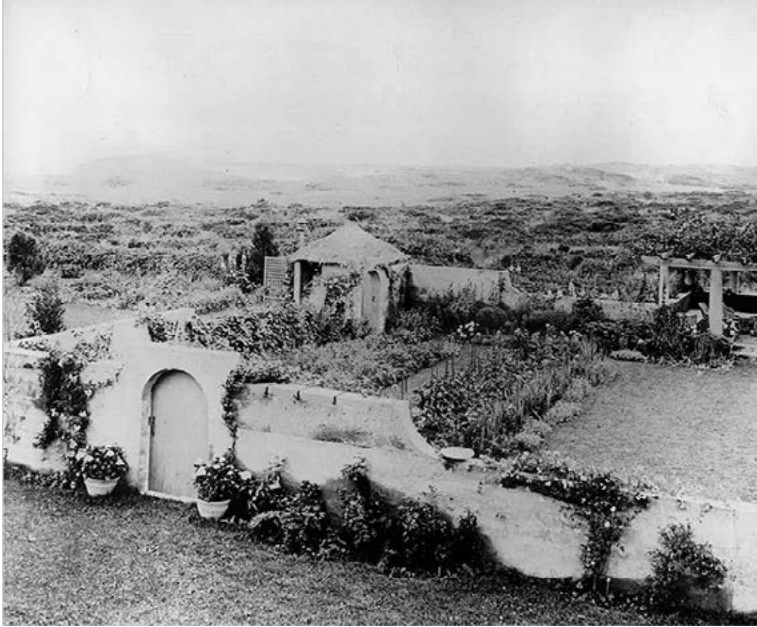

Soňa Norisová, Marta Maťová Foto: © Šimon Lupták

Dom

14-izbový dom v Grey Gardens v East Hamptone na Long Island nie je len dejiskom ale priamo svedkom, aktérom skúšok a trápení Veľkej Edie a Malej Edie.

V roku 1895 kúpili pozemok o rozlohe 1,5 hektára na krásnom pobreží Atlantiku manželia Francis Stanhope Phillips a Margaret Bagg Phillipsová, dcéra Johna Shermana Bagga, šéfredaktora a spolumajiteľa vplyvného denníka *Detroit Free Press*. Phillipsovcí zaplatili za pozostalosť po istom pánovi Candym 2500 \$ (ekvivalent 78000 \$ v roku 2020) a ihneď oznámili svoje plány postaviť na pozemku dom za 100000 \$ (čo zodpovedá 3111000 \$ v roku 2020). Nákup však narazil na zádrhel, keď vyšlo najavo, že pozemok bol v skutočnosti odkázaný štátu.

Grey Gardens okolo roku 1903. Archív Sally Quinnovej

Dom v štýle Arts and Crafts navrhol architekt Joseph Greenleaf Thorpe v roku 1897. Thorpe, absolvent architektúry na prestížnej Princetonskej univerzite, navrhol koncom 19. storočia viacero letných sídel v East Hamptone. Dom však nebol

postavený hneď. Stanhope Phillips zomrel v roku 1901 a zanechal po sebe majetok v hodnote 250000 \$ (čo zodpovedá 7777000 \$ v roku 2020). Jeho brat však rozporoval dedičské konanie a dokonca obvinil Margaret, že mala podiel na smrti svojho manžela a dala ho spolopniť, aby sa to nedalo potvrdiť pitvou. Súd sa postavil na stranu Margaret. Po vysporiadaní vlastníckych vzťahov sa konečne začalo s výstavbou domu. Dokončený bol pravdepodobne na jar v roku 1903.

V roku 1913 kúpil dom Robert C. Hill, prezident Consolidation Coal Company ako letné sídlo pre svoju manželku. V tom čase už k domu prináležali štyri hektáre pozemkov vrátane dlhej pláže na pobreží oceánu. Anna Gilman Hillová, vášnivá záhradníčka a autorka kníh o záhradách nechala doviezť zo Španielska nádherné betónové tvárnice, aby múrmi obklopila pozemok a zmiernila tak prudké vetry a morskú hmlu z Atlantiku. Spolu s pozvanou krajinnou architektkou Ruth Bramley Deanovou potom vytvorili uzavretú záhradu s krásnymi drevenými altánmi. Zasadili množstvo rastlín a drevín kvitnúcich v bledých odtieňoch vrátane popínavých ruží, levandule, floxu a delfinia. „Bola to skutočne sivá záhrada,“ napísala Anna „Jemná sivá farba pieskových dún na pláži, cementových stien a morskej hmly určila našu farebnú škálu, ako aj naše meno.“

Grey Gardens začiatkom 20. rokov, neznámy autor.

Phelan a Edith Bealeovci kúpili dom v roku 1921. Po tom, čo Phelan v roku 1934 definitívne opustil svoju man-

želku a následne ju prestal podporovať otec, dom začal pustiť. Edith nemala sily ani finančné prostriedky na udržiavanie zlovestného majetku. Rozľahlá záhrada sa postupne vrátila späť do nespútanej prírody a nádherné múry a záhradné stavby úplne zmizli pod hustým divokým porastom. Rezidencia chátrala rovnako rýchlo ako záhrada.

V roku 1972 médiá odhalili senzačný hororový príbeh divných žien Bealeových, ktoré žijú v príšerných podmienkach v rozpadávajúcom zarastenom viktoriánskom dome. Bealovým v tom čase už hrozilo vysťahovanie a sankcie zo strany mesta East Hampton za dezolátny stav domu a permanentné porušovanie miestnych hygienických a stavebných vyhlášok. Vďaka finančnej pomoci neterí Veľkej Edie – Jackie

Stav domu v 70. rokoch. Foto: Long Island Press

Onassisovej a Lee Radziwillovej sa dom stal znova obývatelným a celý pozemok bol uvedený do štandardu, ktorý umožnil zrušenie príkazu na vysťahovanie.

V roku 1973 Lee Radziwillovej požiadala bratov Mayslesovcov, aby vytvorili film, ktorý by zdokumentoval rodinné návštevy Bouvierovcov v East Hamptone a u tety v Grey Gardens v čase ich mladosti. Zamýšľaný projekt sa nakoniec neuskutočnil a Lee Radziwillová si nakrútený materiál ponechala. Bratia Mayslesovci však boli Bealovými tak očarení, že sa čoskoro vrátili a navrhli im, že o nich natočia samostatný dokument. Sami údajne príliš nedúfali, že sa im v dome a záhrade podarí zachytiť každodenné intímne rituály Veľkej a Malej Edie, na to boli tie dve príliš tvrdohlavé a nevyspytateľné... Výsledkom bol oceňovaný dokument z roku 1975 Grey Gardens.

Dom po rekonštrukcii. Foto: © Christopher Gregory pre NY Times

V roku 1977 Veľká Edie zomiera a Malá Edie Bealeová je nútená Grey Gardens predáť. Edie bola rozrušená, keď zistila, že väčšina potenciálnych kupcov má záujem o pozemok, ale dom by vzápätí nechali zbúrať a postavili nový priamo na pláži. Rozhodla sa, že dom predá záujemcovi, ktorý ho zachová a zrekonštruuje. Ben Bradlee, bývalý šéfredaktor The Washington Post, a jeho manželka, novinárka a spisovateľka Sally Quinnová súhlasili s podmienkou a v roku 1979 Grey Gardens od Edie kúpili za 220000 \$ (čo

zodpovedá 784000 \$ v roku 2020). Quinnová sa vyjadrila, že schátraný dom bol ako z hororového filmu, bol plný odpadkov a exkrementov, obývalo ho 52 divých mačiek.

Dom bol kompletne zrekonštruovaný, nádherné záhrady ožili a pribudol aj bazén. V dome

sa opäť konali večierky a charitatívne podujatia, objavil sa v niekoľkých časopisoch o architektúre a bytovom dizajne.

V rozhovore pre časopis *Town and Country* z júna 2003 Sally Quinnová spomína trochu inak. Hovorí, že jej realitný agent sa ju spočiatku snažil odradiť od kúpy domu, ale Malá Edie bola vraj skvelým predajcom. Predávala totiž dom s dramatickým príbehom, ale pritom lakonicky vyhlásila: „Všetko, čo potrebuje, je nový náter!“

Quinnová ďalej spomína: „Povedala som Edie, že môže dom vypratať a vyčistiť, alebo ho môže predať tak ako je, a my sa o to postaráme. Myslím si, že vyhládka na jeho vyčistenie bola pre ňu príliš sklúčujúca, takže urobila to, v čo som dúfala - proste odišla, pričom vo vnútri nechala všetko nepohnuté. Podkrovie bolo doslova po krokvy zaplnené rozbitým nábytkom, starými prútenými kreslami, starožitnými stolmi, krabicami od porcelánu a striebra, kuframi plnými rôznych písomností, detskými ručne čipkovanými vankúšikmi, figúrkami a krajčírskymi figurínami, prepravkami s knihami – bolo to ako nájstť stroskotanú loď a v nej medzi troskami objaviť poklad nepredstaviteľnej ceny. Bola som taká ohromená a vzrušená, že som znova začala fajčiť. Ale objavenie všetkých tých mimoriadnych predmetov uľahčilo naše rozhodnutie ako dom zrenovovať a zariadiť.“

Súčasný stav domu. Foto: © Stacey Bewkes pre portál *Quintessence*

Po smrti manžela vo februári 2017 ponúkla Sally Quinnová dom na predaj za cenu 19995000 \$. Pôvodný zrenovovaný nábytok po Bealeových spolu s dizajnovým zariadením Quinnových boli vydražené v novembri 2017.

20. decembra 2017 dom kúpila za 15,5 milióna dolárov americká módna návrhárka Liz Langeová. Nová majiteľka Šedých Záhrad spolu s dizajnérom Markom D. Sikesom dohliadajú na kompletnú obnovu domu a jeho okolia. Jeho fotogenickú charizmu zapájajú do vlastnej návrhárskej práce.

Dom si po všetkých katastrofách, obdobiach tristného úpadku, po mnohých rekonštrukciách stále zachováva architektonickú integritu pôvodného návrhu z roku 1897. Nahliadnuť doň môžete v tomto videu: <https://youtu.be/8lmnyD4K5fY>

East Hampton

East Hampton svojho času časopis *National Geographic* označil za „najkrajšiu dedinu v Amerike“. Nachádza sa v okrese Suffolk v štáte New York na južnom pobreží Long Islandu a je epicentrom peňazí a moci poloostrova South Fork. Village of East Hampton je samostatná obec v rámci mesta East Hampton, ktorá zahŕňa pobrežie od Waincott až po Montauk.

Soňa Norisová, Marta Maťová. Foto: © Šimon Lupták

East Hampton sa pôvodne volal Maidstone podľa hlavného mesta anglického Kentu. Názov sa neskôr zmenil na Easthampton (jedno slovo), ktorý odrážal geografické názvy jeho bývalých sesterských susedov z Connecticutu, Southamptonu a Westhamptonu. V roku 1885 začali vychádzať noviny *East Hampton Star*, a postupne sa ustálil dvojslovný názov. Pôvodný názov Maidston si však zachoval svoj význam, najmä ako znak miestnej honorácie, pripomína ho napríklad *Maidstone Club*, ktorého miláčikom bola svojho času Malá Edie Bealeová známa ako „The Body Beautiful Beale“.

East Hampton bol založený v roku 1648 skupinou rybárov a farmárov, ktorí narazili na Long Island Sound z Connecticutu a Massachusetts. Bola to tichá farmárska osada až do začiatku 20. storočia, kedy začala priťahovať bohaté rodiny, ktoré hľadali útočisko pred zhonom New Yorku. Stala sa obľúbeným letoviskom prominentov newyorského obchodu, médií a zábavy. Dnes väčšinu fariem, ktoré zákony o ochrane životného prostredia a obmedzenia rybolovu pripravili o obchod, nahradili vinárske závody. Village of East Hampton dnes predstavuje rajske letovisko s najlepšími plážami na svete, päťhviezdičkovými reštauráciami, vzrušujúcimi večierkami, s obchodmi s luxusným tovarom a vzácnymi starožitnosťami. Stále je však viac ukážkou istého životného štýlu ako snobskou turistickou destináciou.

Svojrázne kúzlo East Hamptonu je pravdepodobne to, čo prilákalo Edith Bealeovú do Grey Gardens. Táto oblasť bola domovom mnohých umelcov, spisovateľov a výtvarníkov, ktorými sa rada obklopovala. Hovorí sa, že East Hampton má zvláštny druh svetla, pravdepodobne vytvorený jedinečnými atmosférickými podmienkami spôsobenými blízkosťou lesov, záhrad a oceánu. Samospráva East Hamptonu, nazývaná „Village Board“, je známa prísnyim presadzovaním ustanovení obecného zákonníka, ktorý zahŕňa dane, územné plánovanie a všeobecné dodržiavanie nariadení. Predstavenstvo dbá na dodržiavanie prísnej politiky ochrany prírody s cieľom zachovať malebný, malomestský charakter komunity. Je celkom pochopiteľné, že zarastené spustnuté sídlo Grey Gardens trčalo z tohto malebného obrazu ako boľavý palec.

V októbri 1971, po mnohých sťažnostiach od susedov, miestny úrad zdravotníctva okresu Suffolk vyhlásil Grey Gardens za nevhodné na bývanie. Inšpektori tu našli dve ženy žijúce v žalostných podmienkach; dom prakticky porušoval všetky stavebné a zdravotné predpisy. Neboli tam žiadne funkčné toalety, žiadne funkčné spotrebiče ani rozvody (jediný vodovodný kohútik bol v kuchynskom dreze). Celý dom bol pokrytý výkalmi mačiek a mývalov, odpadky, prázdne

Grey Gardens, okolo roku 1916. Dostupné na Wikimedia Commons

konzervy, obaly od potravín a krmiva pre domáce zvieratá sa kopili v pôvodnej rozľahlej jedálni v dvojmetrovej výške. Koberce a čalúnenie bolo zamorené blchami, vo väčšine izieb boli rozbité okná a stropom pôvodnej spálne Veľkej Edie prerastal strom. Drevený nábytok vrátane veľkolepého klavíra zachvátila hniloba. Ženy si zohrievali vodu a jedlo na dvojplatničke v spálni.

„Jedna spálňa na druhom poschodí obsahovala ľudské výkaly. Podmienky boli najstrašnejšie, aké som kedy videl.“ povedal Sidney Beckwith, vedúci oddelenia bývania a hygieny úradu zdravotníctva.

Samospráva East Hamptonu chcela Bealesové prinútiť, aby dom dali do poriadku, alebo aby sa odsťahovali. Malá Edie to nazvala sprisaháním, obvinila samosprávu, že sa chce zmocniť matkiných šperkov a iných cenností. Prosila o pomoc sesternicu Jackie Onassisovú, no nič sa nestalo. Synovia Edith Bealovej odmietli pomôcť v nádeji, že presvedčia svoju matku a sestru, aby sa presťahovali na Floridu. Bealesové však vzdorovali, a napriek všetkým varovaniam a hrozbám odmietli nehnuteľnosť opustiť.

Po tom, čo miestna tlač zverejnila podrobnosti o situácii žien z Grey Gardens, sa ich senzáčný príbeh v objavil v najčítanejších novinách a časopisoch vrátane *The Enquirer*, *TV Radio Mirror* a *Movieland*. V máji 1972 sa Jackie Onassisová zo strachu z ďalšej zlej publicity rozhodla osobne navštíviť tetu a sesternicu v Grey Gardens. Jackie si najala právniku, aby zastupoval Bealesové na pojednávaníach o vystaňovaní. Napokon sa Jackie spolu so sestrou Lee Radziwillovou dohodli, že zaplatia za sanáciu a opravy domu a vyčistenie pozemku. Z domu bolo odvezených údajne viac ako 1000 vriec odpadu, prešiel dezinsekciou, rekonštrukciou a dostal novú strechu. Obnovili sa rozvody a kúrenie, voda opäť tiekla vo všetkých kúpeľniach a umývadlách, všetky izby boli čerstvo omietnuté a vymalované. Kuchyňa bola vybavená novými spotrebičmi. Veľká Edie dokonca poznamenal: *„Viete, že tá chladnička vyrába kocky ľadu? Nie je to úžasné?“* Renovácie údajne stáli viac ako 4000 dolárov.

Z dokumentu bratov Mayslesovcov je zjavné, že dom sa čoskoro vrátil späť do svojej spustnutej „postapokalyptickej“ podoby.

Veľká Edie a stav domu v roku 1971. Foto: © Henry Benson